

Jakub Akonom

Akademia Katolicka w Warszawie

ORCID 0000-0002-3959-9183

Generacja Z wyzwaniem pastoralnym dla Kościoła w Polsce

Generation Z a pastoral challenge for the Church in Poland

Abstract

With the progress of secularisation, drastic changes are also taking place in Polish society. They particularly affect contemporary youth susceptible to new trends, defined in sociology as generation Z. The cultural revolution that has taken place in recent years has had a negative impact on members of generation Z, making it much more difficult to take effective pastoral action aimed at this generation. Young people in the reality of the pastoral year 2022/2023 are a social group that is largely distanced from the Church and, in part, contesting her teaching, together with the moral principles and values she proclaims. Among the key problems of Generation Z is also the decline of authority figures, including a drastic change in the perception of St John Paul II. The pandemic isolation and public statements against the idea of the defence of conceived life have also had a significant impact on the young. Generation Z young people do not find themselves in the Church for the most part, due to a lack of adequate witness in the family environment. In order to take effective pastoral action, it is necessary to emphasise the complementarity of pastoral action towards families and to update teaching methods in school catechesis.

Keywords

generation Z, society, pastoral care, evangelisation, youth

Abstrakt

Wraz z postępem laicyzacji drastyczne zmiany zachodzą także w społeczeństwie polskim. Dotykają one zwłaszcza podanej na nowe prądy współczesnej młodzieży, która w socjologii definiowana jest jako *generacja Z*. Rewolucja kulturowa, która dokonana się w ostatnich latach, negatywnie odbiła się na członkach *generacji Z* i znacznie utrudniła podejmowanie skutecznych działań pastoralnych skierowanych do tego pokolenia. Młodzież w realiach roku duszpasterskiego 2022/2023 to grupa społeczna w dużej mierze zdystansowana do Kościoła, a po części także kontestująca Jego nauczanie wraz z głoszonymi zasadami moralnymi oraz wartościami. Wśród kluczowych problemów generacji Z leży także upadek autorytetów, w tym drastyczna zmiana postrzegania św. Jana Pawła II. Istotny wpływ na młodych wywarła także pandemiczna izolacja oraz publiczne wystąpienia skierowane przeciw idei obrony życia poczętego. Młodzi z generacji Z w znacznej części nie odnajdują się w Kościele, z uwagi na brak odpowiedniego świadectwa w środowisku rodzinnym. Aby podjąć skuteczne działania duszpasterskie, należy zaakcentować komplementarność działań pastoralnych wobec rodzin oraz zaktualizować metody nauczania w katechezie szkolnej.

Słowa kluczowe

generacja Z, społeczeństwo, duszpasterstwo, ewangelizacja, młodzież

W artykule podjęto próbę charakterystyki *generacji Z* stanowiącej współcześnie jedno z kluczowych wyzwań pastoralnych dla Kościoła w Polsce. Celem artykułu jest ukazanie kontekstu społeczno-kulturowego młodych z *generacji Z*, ze szczególnym uwzględnieniem obecnych w nim zagrożeń i trudności duszpasterskich. Lektura niniejszego artykułu umożliwi podniesienie poziomu efektywności działań pastoralnych skierowanych do młodych z *generacji Z*, a także pozwoli na uniknięcie praktycznych błędów w inicjowaniu relacji duszpasterskich z młodzieżą. Artykuł został oparty przede wszystkim na obszernej literaturze przedmiotu. Składa się z ośmiu części, w których autor podejmuje analizę problematyki kontekstu społeczno-kulturowego, w jakim dorasta *generacja Z* oraz problemów związanych z jej ewangelizacją. W pierwszej części przedstawiono współczesne wyzwania, jakie stoją przed młodzieżą. Następnie ukazano problem odrzucenia autorytetów, ze szczególnym uwzględnieniem osoby Jana Pawła II i jej postrzegania. Kolejno dokonano charakterystyki wpływu, jaki wywarła na młodzież izolacja związana z pandemią COVID-19. W dalszej kolejności przedstawiono stosunek *generacji Z* do życia poczętego, ze szczególnym uwzględnieniem negatywnego aktywizmu w tym zakresie. Dalsza część artykułu zawiera opis wizerunku Kościoła w mediach. Ukazano w niej tym samym wpływ mediów i promowanych przez nie trendów na postrzeganie świata oraz zachodzących w nim zjawisk przez młodzież, co z kolei rozwinęto w następnej części artykułu, podejmującej problematykę apostazji wśród młodzieży. Przedostatnia część artykułu ilustruje problematykę uwarunkowań rodzinnych oraz ich wpływu na *generację Z* i jej duszpasterstwo. W ostatniej części artykułu podjęto analizę zagadnienia katechezy szkolnej oraz jej realnej skuteczności w pastoralnej misji Kościoła. Ukazane zagadnienia zostały wybrane z uwagi na ich bezpośredni wpływ na wielu współczesnych młodych ludzi będących reprezentantami *generacji Z*. Całość zamykają wnioski końcowe, stanowiące próbę konkluzji wywodu. Z powodu ograniczeń objętościowych niniejszy artykuł podejmuje wyłącznie kluczowe kwestie związane z funkcjonowaniem *generacji Z* w aktualnym kontekście społeczno-kulturowym. Część przedstawionych poniżej zagadnień domaga się przeprowadzenia heterogenicznej analizy. Potrzeba ta wydaje się pilna zwłaszcza w kontekście zbadania problematyki dewaluacji wizerunku św. Jana Pawła II.

Punktem wyjścia dla całego wywodu winno być przypomnienie tak często pomijanej we współczesnej praktyce pastoralnej prawdy teologicznej, wskazującej, iż łaska nigdy nie działa wbrew wolnej woli człowieka i musi zostać odpowiednio podjęta przez naturę, wymaga ona od przyjmującego podmiotu współdziałania, własnej inicjatywy¹. Pokolenie młodzieży, które w trwającym roku duszpasterskim 2022/2023

¹ T. Grabiec, *Struktury sakramentalne Kościoła w budowaniu pokoju na świecie. Koncepcja sakramentalnego firewalla*, „Społeczeństwo. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła” 2022, t. 32/2, s. 34.

podejmuje m.in. przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania, jest nazywane w języku socjologii *generacją Z*². Niekiedy także, w nawiązaniu do stałego połączenia ze światem cyfrowym i obecności w sieci, używa się określenia „pokolenie C”³. Aby właściwie zrozumieć problem, przed którym staje współcześnie Kościół w Polsce, należy najpierw właściwie zdefiniować młodzież ery post pandemicznej; są to osoby urodzone w latach społecznego dobrobytu i politycznej stabilizacji, którym nieznane są kryzysy gospodarcze ani też bezpośrednio nie wpłynęły na nich żadne globalne konflikty. Jest to też pierwsze pokolenie, które urodziło się w epoce pełnego dostępu do technologii elektronicznych⁴. Wraz z postępem technologicznym w zakresie dostępności sprzętu służącego łączności cyfrowej, reprezentanci *generacji Z* przyzwyczaili się do interakcji i komunikowania w uniwersum świata, którego cechą jest stała łączność⁵. *Generacja Z* nie miała styczności z rzeczywistością, w której nie istnieją telefony komórkowe bądź nie funkcjonuje Internet⁶. Młodzi ludzie przynależący do wyżej wskazanego pokolenia charakteryzują się wysoce rozwiniętą zdolnością jednoczesnego funkcjonowania w rzeczywistości wirtualnej oraz realnej, potrafią także płynnie pomiędzy nimi przechodzić, wzajemnie uzupełniając obie rzeczywistości. Co istotne *generacja Z* poprzez stałą obecność w uniwersum cyfrowego kontynentu, jakim jest Internet, są od niego silnie uzależnieni. Korzystanie z sieci internetowej nie tylko pochłania ich czas, ale nade wszystko ogranicza ich sprawność w tworzeniu relacji interpersonalnych i więzi rodzinnych oraz społecznych. *Generacja Z* jest wyspecjalizowana w komunikacji cyfrowej, dziecinnie infantylna i niedojrzała w świecie realnym, niejako upośledzona przez media społecznościowe. Internet daje młodym nie tylko możliwość realizacji, ale też w porównaniu ze światem rzeczywistym jest to uniwersum, które wydaje się im być bezpieczniejszym i lepiej znanym⁷. Co istotne, łatwość dostępu do danych w Internecie i relatywnie krótki czas ich odszukiwania znacząco wpłynęły na fakt, iż omawiane pokolenie nie jest w stanie pracować nad rozciągniętymi w czasie zadaniami, oczekuje natychmiastowego efektu swoich działań, nie chce czekać ani na dobrą pozycję społeczną, ani

² K. Pawlina, *Młodzież a chrześcijański system wartości*, w: R. Sadowski (red.), *Młodzież i jej świat. Kościół i Ojczyzna*, Warszawa 2020, s. 10.

³ A. Żarczyńska-Dobiesz, B. Chomątowska, *Pokolenie „Z” na rynku pracy – wyzwania dla zarządzania zasobami ludzkimi*, „Prace naukowe Uniwersytetu ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, t. 350, s. 407.

⁴ N.V. Saisreya, J. Mahesh, *Education of Generation Z: A Systematic Review and Research Directions*, „Proceedings of the International Conference on Best Innovative Teaching Strategies” 2021, s. 344.

⁵ A. Turner, *Generation Z: Technology and Social Interest*, „The Journal of Individual Psychology” 2015, t. 71/2, s. 104.

⁶ F. Sfodera, L.N. Cain, A. Di Leo, *Is technology everywhere? Exploring Generation Z's perceptions of sustainable tourism in developing countries*, „International Hospitality Review”, Artykuł przed drukiem.

⁷ P. Kubiak, *Młodzież Polska ostatniej dekady w misji duszpasterskiej Kościoła*, „Studia Gdańskie” 2019, t. 45, s. 122.

awans zawodowy. Młodzi nie są też przyzwyczajeni, aby oczekiwać na informację, zazwyczaj otrzymują ją w czasie kliknięcia, cenią sobie przy tym proste rozwiązania i szybkość przepływu wiadomości⁸. Tym samym młodzi ludzie mierzą się z lękiem wobec odpowiedzialności za siebie i innych, uciekając od podejmowania życiowych decyzji mogących mieć trwałe wpływy na ich życie, preferują opcje bezpieczniejsze, niezobowiązujące, co obrazuje stosunek młodzieży do instytucji małżeństwa i jego licznych form zastępczych w postaci np. związków kohabitacyjnych⁹. Ludzie młodzi kierują się dziś przede wszystkim wolnością zinterpretowaną na sposób indywidualny jako brak narzucania innych poglądów niż ich własne, odrzucając tym samym możliwość zewnętrznej ingerencji w kwestie moralne¹⁰.

1. Młodzież wobec wyzwań współczesności

Rzeczywistość osób młodych podlega obecnie silnym wpływom społecznym. Trzeba dostrzec dalece posunięte tendencje laicyzacyjne, a wręcz ateizacyjne, które w epoce globalizacji zbierają niepomierne żniwo¹¹. Uniwersum Internetu stanowiąc niejako naturalną płaszczyznę dla funkcjonowania młodego człowieka, jest jednocześnie polem zacieklej walki o jego duszę. O ile bowiem nie brak w sieci licznych treści budujących system wartości oparty na solidnych fundamentach chrześcijańskich, o tyle nie brakuje tam również propozycji, które wśród młodych ludzi w okresie dojrzewania przyczyniają się do degeneracji sumienia, a także kreacji świata pogrążonego w nieładzie moralnym, burząc tym samym jego zdrowe postrzeganie. Młodzież jest dziś nie tylko nadzieją Kościoła, ale także nadzieją rynków, które widzą w nich przyszłych lojalnych konsumentów dóbr materialnych i usług¹². Młody człowiek, poniekąd wbrew swojej woli zostaje postawiony na rozstaju dróg, wybór zaś będzie rzutował na jego dorosłe życie, psychikę i osobowość oraz przede wszystkim na duchowość oraz sumienie. Internet generuje sztuczne poczucie bezpieczeństwa jednostki, która może się poczuć zaakceptowana, chciana i zrealizowana w życiu wirtualnym, mimo, iż życie realne może przedstawiać diametralnie odmienne sytuacje. Przedstawiciel *generacji Z* stając na rozstaju dróg, ma z jednej strony możliwość poszerzania horyzontów intelektualnych i zacieśnienia relacji osobowych, zdobywania nowych doświadczeń, doskonalenia kapitału wiedzy, woli i intelektu. Z drugiej

⁸ K. Pawlina, *Nowe pokolenie Polaków a kondycja rodziny*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2011, t. 5, s. 84.

⁹ J. Baniak, *Małżeństwo i rozwody w świadomości młodzieży polskiej przełomu XX i XXI wieku w świetle badań socjologicznych*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 2021, t. 28, s. 289.

¹⁰ K. Pawlina, *JP2 Generation Phenomenon*, „The Person and the Challenges” 2012, t. 2/1, s. 138.

¹¹ A., *Żądło, O bierzmowaniu z inspiracji Programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce na rok 2017*, „Liturgia Sacra” 2018, t. 24/1, s. 141.

¹² K. Pawlina, *Nauczanie Jana Pawła II a młodzież Europy* – wykład, od 3:46.

strony jawi się skrajny materializm oparty na odartym z poszanowania ludzkiej godności egocentryzmie promującym hedonizm i eudajmonizm, a więc zjawiska, które negatywnie wpływają na fizyczną i psychofizyczną kondycję młodego człowieka, utrudniając proces pomnażania w nim Bożej łaski¹³. Drugi z tych wyborów wydaje się opcją łatwiejszą i przyjemniejszą, zważywszy, iż jedną z cech współczesnych czasów jest oderwanie moralności od religijności i rozluźnienie do tej pory ścisłej zależności między nimi¹⁴. Co istotne, młodzież funkcjonująca w przestrzeni Internetu nie radzi sobie w życiu realnym ze sprawnością właściwą ich wirtualnemu wizerunkowi. Problem mogą stanowić przede wszystkim nawiązywanie relacji koleżeńskich, przyjacielskich i partnerskich opartych na odpowiedzialności i zaufaniu. Już sama akceptacja, będąca kluczowym elementem relacji interpersonalnej wydaje się być problematyczna. Młodzi obywatele cyfrowego kontynentu podlegają realizowanej poprzez media społecznościowe oraz portale internetowe promocji określonego kanonu piękna i urody, które dla większości z ludzi przechodzących trudny pod kątem biologicznym i dermatologicznym etap dojrzewania są skrajnie odległe, a niekiedy wręcz nieosiągalne. Należy zaznaczyć, iż sieć dostarcza dzisiaj tak silnych bodźców nacechowanych erotyką, przez które młodzi ludzie mogą już na progu swojej życiowej drogi podlegać silnym wpływom poprzez kształtowanie myślenia, wyobraźni i patrzenia na inne osoby, uniemożliwiającym im nawiązanie relacji zachowującej jako obiektywne i nienaruszalne dobro przyrodzoną godność osoby ludzkiej¹⁵.

2. Odrzucenie autorytetów

Kultura imagologiczna, poprzez silne oddziaływanie na ludzką psychikę znacząco zubaża możliwości percepcyjne człowieka, zmuszając twórców do stosowania prostych, krótkich pod względem czasowym oraz klarownych form przekazu internetowych treści¹⁶. Tym samym wśród użytkowników sieci wirtualnej w świecie realnym znacznie ograniczają się zdolności do intelektualnego przyswajania treści. Co więcej, oprócz ograniczonych możliwości percepcyjnych, sieć infantylizuje świat młodych ludzi, w tym także świat wartości. Dość wspomnieć o zrujnowaniu wizerunku świętego Jana Pawła II w Internecie. Papież Polak, będący dla milionów

¹³ J. Mastalski, *(Nie)zdolność gimnazjalistów do owocnego przyjęcia bierzmowania*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 2017, t. 24, s. 252.

¹⁴ B. Urbańska, *Religijność młodych Polaków: ucieczka od religii czy od Kościoła?*, w: K. Skarzyńska (red.) *Młodzi dorośli: identyfikacje, postawy, aktywizm i problemy życiowe* Warszawa 2021, s. 48.

¹⁵ M. Szczodry, *Młodzież w świecie uprzedmiotowionej seksualności. Wyzwanie moralno-duszpasterskie dla Kościoła*, „Teologia i Moralność” 2020, t. 15/1, s. 62.

¹⁶ E. Wysocka, *Młode pokolenie w kulturze imagologicznej: wyzwania i zagrożenia rozwojowe*, „Dydaktyka Informatyki” 2019, t. 14, s. 19.

osób punktem odniesienia, jednym z kluczowych filarów dla ich osobistej wiary i pobożności, a wreszcie kierunkowskazem wskazującym na Jezusa Chrystusa stał się w ciągu ostatnich lat obiektem kpin i żartów, zostając bohaterem memów. Użytkownicy cyfrowego świata nie poprzestali jednak na pozornie niewinnych zachowaniach. Wizerunek papieża został wykorzystany w materiałach pornograficznych, zaś sam skrót „JPII” w niewybredny i wulgarny sposób połączono z problemem pedofilii w Kościele, zarzucając zachowania pedofilne także Ojcu Świętemu. Chodź przywołane tutaj fakty mogą budzić zdziwienie i słuszne oburzenie są jednak praw-

Papież Polak, będący dla milionów osób punktem odniesienia, jednym z kluczowych filarów dla ich osobistej wiary i pobożności, a wreszcie kierunkowskazem wskazującym na Jezusa Chrystusa stał się w ciągu ostatnich lat obiektem kpin i żartów, zostając bohaterem memów.

dziwe i nie należą do wąskiego marginesu zaciekłych antyklerykalnych portali, ale obrazują coraz powszechniejszy wśród młodzieży wizerunek Karola Wojtyły. Obecnie Jan Paweł II jest pewnym kulturowym archetypem, odczytywanym przez znaczną część internautów negatywnie. Omawiany przykład ukazuje oddziaływanie na młodych współczesnego świata, który narzuca relatywizację zasad moralnych i promuje mentalność konsumpcjonizmu, a także osłabia autorytety¹⁷. Współczesna młodzież wyrosła z generacji Z nie zna Jana Pawła II, wielu z obecnych kandydatów do bierzmowania narodziło się już po jego śmierci. Papież z Polski jest więc dla nich jedynie rozrzewnionym wspomnieniem poprzednich pokoleń, na trwałe związanych z jego życiem i posługą. Młodzi ludzie nie znają papieskiego nauczania, zaś Karol Wojtyła jest dla nich człowiekiem z innej epoki. O ile dla poprzednich pokoleń, wychowanych na szacunku do postaci, których pozytywne działania i dorobek na trwałe zapisały się w historii ludzkości, uznawanie takich osób za autorytet i kierowanie się ich mądrością w życiu osobistym i społecznym stanowiło pewną normę, o tyle współcześnie, w zrewolucjonizowanej kulturze świata obrazkowego młodzież jest w stanie odrzucić nawet uznane autorytety na rzecz plebejskiej, szyderczej rozrywki tworzenia fikcyjnego wizerunku, nadając mu cechy oraz przypisując zachowania skrajnie przeciwne faktycznym czynom i poglądom autorytetu. Tym samym ludzie młodzi ukazują się jako ci, którzy sami od nowa chcą kreować otaczającą

¹⁷ J. Danecki, *Potrzeba Formacji katechetów*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2022, t. 3/87, s. 103.

ich rzeczywistość, odrzucając i poddając kontestacji wzorce, które w ich ocenie są błędne, tym samym, postępują jedynie według własnej intuicji, nie dopuszczając do głosu dawnych, sprawdzonych form postępowania¹⁸. Odrzucenie autorytetów prowadzi do odrzucenia danego systemu wartości, a w konsekwencji do egocentrycznej wolności oderwanej od jej właściwego rozumienia. Młody człowiek, stawiając własne ego na szczycie wewnętrznej drabiny priorytetów, może mieć duże problemy w życiu społecznym, które, jeśli ma być realizowane w sposób owocny i pokojowy wymaga wzajemnego współdziałania dla dobra ogółu, ponosząc niekiedy ofiary, a przede wszystkim konsekwencje własnych błędów i słabości.

3. Wpływ pandemicznej izolacji

W rozpoczynającym się roku duszpasterskim 2022/2023 młodzież polska znajduje się w specyficznym momencie swego dojrzewania. Pandemia koronawirusa SARS-CoV-2, która do Polski dotarła w marcu 2020 roku wiązała się z licznymi obostrzeniami społecznymi, a przede wszystkim z koniecznością izolacji i podjęcia codziennych zajęć w trybie kształcenia zdalnego. Długotrwała edukacja w warunkach wyodrębnienia społecznego doprowadziła nie tylko do obniżenia poziomu rozwoju młodzieży, ale nade wszystko negatywnie odbiła się na ich stosunkach społecznych i zdolnościach kreacji relacji interpersonalnych. Brak stałego przebywania w fizycznym środowisku rozwoju wyhamował procesy wzrostu intelektualnego i osobowego, drastycznie odbijając się na kształtowaniu charakteru i rozwoju psychologicznym młodzieży. Konsekwencje pandemii odcisną trwałe piętno nie tylko na obniżeniu jakości edukacji, ale przede wszystkim na rozwoju emocjonalnym i zdolności do życia w społeczeństwie powodując wielorakie kryzysy, a także stany załamania połączone z ogólną dezorientacją¹⁹. Edukacja zdalna i inne obostrzenia zaburzyły proces budowania więzi w dotychczasowych grupach społecznych oraz przyczyniły się do ich częściowej destrukcji, przenosząc je na grunt wirtualnej rzeczywistości. Ucierpiła także umiejętność budowania relacji interpersonalnych, rozwijania przyjaźni i tworzenia pierwszych związków. W czasie powstawania niniejszego artykułu nie są znane plany wprowadzenia kolejnych *lockdownów*, stąd należy domniemywać, iż sytuacja pandemiczna nie stanie się kolejny raz przyczyną zmiany formuły działań edukacyjnych²⁰.

¹⁸ G. Książak, *Uwarunkowania psychologiczno-pedagogiczne i aksjologiczne młodzieży w okresie dorastania*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2022, t. 85/1, s. 72.

¹⁹ L. Mysza-Strychalska, *Pokolenie koronawirusa jako spuścizna po pandemii COVID-19 – próba charakterystyki*, „Podstawy Edukacji” 2022, t. 15, s. 176.

²⁰ Stan na 8.11.2022 r.

4. Stosunek do życia poczętego

Istotną rolę w kształtowaniu się światopoglądu młodych Polaków odegrały organizowane przez Ogólnopolski Strajk Kobiet tzw. czarne marsze – masowe protesty społeczne wobec wydanego w dniu 22 października 2020 roku orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego zaostrzenia prawodawstwa ograniczającego możliwość dokonania zabójstwa dziecka poczętego poprzez akt aborcji²¹. Fala społecznych protestów, która zalała Polskę jesienią 2020 roku doprowadziła do silnej polaryzacji społeczeństwa i zredefiniowania klasycznych podziałów, bowiem w protestach wzięła udział także młodzież deklarująca się jako wierząca²². Z jednej strony protest miał charakter masowych pochodów i happeningów, z drugiej zaś strony nierzadko wiązał się z dewastacją obiektów kultu religijnego oraz pomników ludzi związanych z Kościołem, a nade wszystko z utrudnianiem sprawowania liturgii Mszy Świętej

Do budowania negatywnego wizerunku Kościoła i podsycania napięć w polskim społeczeństwie przyczyniły się w dużej mierze ruchy sprzyjające aborcji, które gloryfikujące zachowania wynikające z niewłaściwie pojętej wolności doprowadziły do upowszechnienia wśród wielu młodych ludzi mentalności proaborcyjnej, stającej się dowodem na postępującą gwałtownie sekularyzację młodego pokolenia

w licznych świątyniach na terenie kraju²³. Do budowania negatywnego wizerunku Kościoła i podsycania napięć w polskim społeczeństwie przyczyniły się w dużej mierze ruchy sprzyjające aborcji, które gloryfikujące zachowania wynikające z niewłaściwie pojętej wolności doprowadziły do upowszechnienia wśród wielu młodych ludzi mentalności proaborcyjnej, stającej się dowodem na postępującą gwałtownie sekularyzację młodego pokolenia²⁴. W dyskursie pastoralnym wydarzenia te nazywane są niekiedy wojną cywilizacji, zaś jako jedną z jej podstawowych przyczyn

²¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. sygn. akt K 1/20 (Dz.U. 2021 poz. 175).

²² A. Krasucka, *Rodzice czy państwo – kto pełni większą rolę w procesie wychowania?*, „Studia nad Rodziną” 2019, t. 52-53-54/2-3-4, s. 57.

²³ K. Panuś, *Niepowodzenia kaznodziejskie*, „Studia Włocławskie” 2022, t. 24, s. 426.

²⁴ Potoczny M., *Liturgiczna inicjacja młodzieży pokolenia „millenialsów plus”. Perspektywy i próba akomodacji*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2021, t. 30/2, s. 13.

wskazuje się na brak wspólnego kodu kulturowego i kryzys polaryzujących się rzeczywistości odrębnych dla poszczególnych pokoleń²⁵. Wyżej przytoczone wydarzenia stanowiły swoisty papierek lakmusowy, obrazujący prawdziwy stosunek osób wierzących do wspólnoty Kościoła, jego praw i chrześcijańskiego systemu wartości. W wyniku protestów oraz skutecznej kampanii społecznej Kościół ukazany został nie jako wspólnota, ale przede wszystkim jako instytucja będąca nieczuła na ludzki ból i cierpienie, kierująca się przestarzałymi kanonami moralnymi, krępującymi wolność kobiet. Wizerunek ów, tak efektywnie utrwalony pokutuje dziś w społecznej świadomości jako prawdziwy i jako taki drastycznie utrudnia prowadzenie owocnej działalności ewangelizacyjnej i reewangelizacyjnej. W kontekście przywołanych wydarzeń należy zaznaczyć, iż wśród reprezentantów *generacji Z* znalazły się także osoby mające poglądy wspierające ruchy i działania *prolife*. Nie zabrakło także tych, którzy poprzez praktykowanie dzieła modlitwy oraz fizycznego strzeżenia świątyn przed profanacją stanęli po stronie życia, jednak pod względem statystycznym osoby te znalazły się w mniejszości.

5. Wizerunek Kościoła w mediach

Obecnie, w rozpoczynającym się roku duszpasterskim 2022/2023 Kościół mierzy się z silnym kryzysem²⁶. Popełniane w minionych latach liczne błędy w wyciąganiu konsekwencji wobec prezbiterów i biskupów ukrywających, bądź niewłaściwie reagujących na zgłaszane czyny pedofilskie doprowadziły do ostrej krytyki i spadku znaczenia Kościoła w społeczeństwie polskim²⁷. Współcześnie powstają liczne filmowe produkcje dokumentalne nagłaśniające skalę zaniedbań i sytuację ofiar pedofilii. Chociaż filmy te co do kwestii merytorycznych wymagają szerszej i głębszej analizy, to jednak w dużej mierze przyczyniają się do pogorszenia wizerunku wspólnoty Kościoła, ukazując go nie jako Mistyczne Ciało Chrystusa, ale jako korporację dążącą do realizacji własnych celów i dobro wyłącznie jej pracowników. Niekiedy Kościół zostaje przedstawiony w charakterze agresora, który w ekspansywny sposób wchodzi w prywatną i świecką przestrzeń²⁸. Taka charakterystyka Kościoła dominuje m.in. w przestrzeni mediów społecznościowych, zniechęcając tym samym korzystających z nich młodych ludzi do podejmowania praktyk religijnych i nawiązywania osobowej relacji z Bogiem. Popularny pogląd ujęty w formule „Bóg tak, Kościół nie”

²⁵ P. Bortkiewicz, *Służebnica Boża Anna Jenke-apel o męstwo. Współczesne implikacje*, „Premisla Christiana” 2020/2021, t. 19, s. 66

²⁶ A. Czaja, Słowo wstępne, „Program duszpasterski dla Kościoła w Polsce na rok 2022/2023”.

²⁷ Por. R. Szauer, *Między dystansem a potrzebą. Stosunek młodzieży akademickiej do Kościoła i duchowieństwa. Studium socjologiczne*, „Przegląd Religioznawczy” 2020, t. 276/2, s. 144.

²⁸ K. Rosińska, *Tematyka fake newsów światopoglądowych w polskojęzycznych mediach internetowych w okresie kampanii wyborczej w 2019 r.*, „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” 2021, t. 15, s. 43.

stanowi wyzwanie pastoralne dla współczesnego duszpasterstwa. Aby ukazać młodym ludziom logiczny błąd owego założenia i przybliżyć im nierozzerwalną jedność Chrystusa i Kościoła, należy podjąć ożywiony wysiłek zmierzający do nawiązania indywidualnych, bezpośrednich relacji ewangelizacyjnych opartych przede wszystkim na osobistym świadectwie i pełnym autentyzmu dzieleniu się doświadczeniem wiary oraz jej codziennego przeżywania we wspólnocie Kościoła. Święty papież

Popularny pogląd ujęty w formule „Bóg tak, Kościół nie” stanowi wyzwanie pastoralne dla współczesnego duszpasterstwa. Aby ukazać młodym ludziom logiczny błąd owego założenia i przybliżyć im nierozzerwalną jedność Chrystusa i Kościoła, należy podjąć ożywiony wysiłek zmierzający do nawiązania indywidualnych, bezpośrednich relacji ewangelizacyjnych opartych przede wszystkim na osobistym świadectwie i pełnym autentyzmu dzieleniu się doświadczeniem wiary oraz jej codziennego przeżywania we wspólnocie Kościoła.

Paweł VI celnie uargumentował potrzebę świadectwa; „Człowiek naszych czasów chętniej słucha świadków aniżeli nauczycieli; a jeśli słucha nauczycieli, to dlatego, że są świadkami”²⁹. Przykładem działań umożliwiających posługę ewangelizacyjną mogą być wydarzenia takie jak „Przystanek Jezus”, inicjatywa łącząca świeckich, duchownych oraz osoby konsekrowane, którzy poświęcają swój czas bliźnim przybyłym na festiwal muzyczny, poprzez towarzyszenie, świadectwo i okazywane zainteresowanie umożliwiając tym samym doświadczenie żywego Kościoła³⁰.

6. Moda na apostazję

Co istotne, w ramach buntu wobec zaniedbań w Kościele w ostatnim czasie pewne grupy społeczne usilnie promują dokonywanie aktu apostazji³¹. Taki czyn ma być formą protestu osób ochrzczonych wobec skandalów pedofilskich i odcięcia się od

²⁹ Paweł VI, *Evangelii nuntiandi* 8 grudnia 1975, s. 41.

³⁰ Por. M. Tyburska, *Dialog wiary z człowiekiem w popkulturze*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2013, t. 21, s. 299.

³¹ R. Bednarczyk, *Odnowa katechezy wobec ewangelizacji i nawrócenia duszpasterskiego*, „Studia Katechetyczne” 2021, t. 17, s. 189.

instytucjonalnej płaszczyzny Kościoła. Należy zauważyć, iż apostazja nie pozostaje wyłącznie w przestrzeni prywatnej, ale staje się formą indywidualnego manifestu, faktem, którym można pochwalić się w przestrzeni publicznej. Do takiego działania może zachęcać także postawa rozpoznawalnych przez młodych celebrytów, publicznie deklarujących swoją oziębłość w stosunku do Kościoła, a niekiedy wręcz zamiar dokonania aktu apostazji. Wewnątrz wspólnoty Kościoła pojawiają się wielorakie reakcje, zarówno odrzucające osobę jako zbędną wspólnotę, jak i te, które wskazują na błędy popełnione wewnątrz wspólnoty, których konsekwencje są daleko bardziej bolesne, niż pierwotnie myślano. Do głosu dochodzi także zdanie definiujące potrzebę indywidualnej pracy i pogłębiania rozwoju duchowego, wyrastania ponad płytką płaszczyznę widzialności, bycia Zacheuszem chcącym wyprzedzić innych w dążeniu do Jezusa³². Co istotne, fakt popularyzacji apostazji wśród młodzieży nie jest tylko objawem kryzysu Kościoła czy indywidualnym problemem załamania wiary, ale narzuca refleksję o wejściu w życie wielkiej, dziejowej wręcz zmiany, polegającej na odrzuceniu dotychczas dominującej w Polsce religijności socjologicznej, podporządkowanej obyczajom i przyjętej powszechnie społecznej konwencji³³. Religijność została więc sprowadzona do wymiaru indywidualnego, ograniczona do sfery prywatnych poglądów, przekonań i wyborów, podległa prywatyzacji, a wraz z nią również subiektywizacji³⁴. Tym samym dokonuje się obecnie proces dezinstytucjonalizacji religii, kwestionujący potrzebę funkcjonowania Kościoła we współczesnym społeczeństwie³⁵.

7. Uwarunkowania rodzinne

Kondycja moralna współczesnej młodzieży nie jest uzależniona jedynie od wolnego wyboru ludzi młodych, ale ma swoje korzenie w ich procesie wychowawczym, który odbywa się w rodzinach. To właśnie rodzina jako podstawowa komórka życia społecznego jest szkołą i nośnikiem wiary³⁶. Środowisko rodzinne już od najmłodszych lat kształtuje wrażliwość dzieci, a następnie młodzieży, znacząco wpływając tym samym na postrzeganie przez nich świata, zachodzących w nim zjawisk, a nade wszystko na budowanie relacji interpersonalnych oraz ćwiczeniu się w cnotach

³² A. Draguła, *Apostaci i Zacheusze*, „Więź”, 8 listopada 2022.

³³ M. Sroczyńska, *Religijne rytuały przejścia w środowisku młodzieży w latach 2009–2020. Perspektywa socjologiczna*, „Przegląd Religioznawczy” 2022, t. 284/2, s. 107.

³⁴ J. Baniak, *Socjologiczne ujęcie zjawiska religii, religijności, duchowości i nowej duchowości*, „Konteksty Społeczne” 2021, t. 2/18, s. 80.

³⁵ Por. R. Boguszewski, M. Bożewicz, *Religijność i moralność polskiej młodzieży – zależność czy autonomia?*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II” 2019, t. 4/62, s. 43.

³⁶ Por. J. Jastrzębski, *Rodzina Bogiem silna według Prymasa Tysiąclecia*, „Studia Włocławskie” 2022, t. 24, s. 331.

i duchowym wzroście. Właściwie położone fundamenty wiary, jakie można spotkać w rodzinie stanowią podłoże, na którym budowane jest całe przyszłe życie. W rodzinie bowiem człowiek zdobywa rozumienia siebie samego, ale przede wszystkim uzdalnia się do podjęcia odpowiedzialności nie tylko za siebie, ale też za innych³⁷. To właśnie czas spędzony w rodzinnym domu staje się okazją do nauki świadectwa żywej, niejednokrotnie prostej, ale bardzo klarownej i solidnej wiary. Myśl tę podjął w swoim duchowym testamencie Ojciec Święty Benedykt XVI, wskazując na przykład swojego ojca, którego jasna wiara stanowiła drogowskaz promieniujący także na lata dorosłości³⁸. W tym kluczu należy więc postawić pytanie o zależność pomiędzy strukturą systemu wartości *generacji Z*, a silną sekularyzacją i laicyzacją, jaka dotknęła ich rodziców. Odpowiedź na to pytanie jest sama w sobie kwestią retoryczną, nie wyczerpuje jednak wywodu nad problematyką roli rodziny w przekazie wiary członkom *generacji Z*. Współcześnie zauważa się, iż całe pokolenie rodziców nie jest w stanie wzbudzić do wiary kolejnego pokolenia, doszło bowiem do generacyjnego pęknięcia w przekazie wiary³⁹. Zmiany kulturowe i społeczne, jakie zaszły w Polsce w ostatnich dziesięcioleciach, doprowadziły do wytworzenia nowych modeli życia rodzinnego, które w znacznej mierze odrzucają tradycyjny, wielopokoleniowy model. Wybór oddzielnego od rodziców miejsca zamieszkania przez małżonków bezpośrednio przekłada się na relacje pomiędzy ich potomstwem a pokoleniem seniorów. Izolacja wnuczek i wnuków od ich dziadków skutkuje drastycznym ograniczeniem kontaktu, a co za tym idzie, przekłada się również na brak możliwości zbudowania, właściwych, owocnych relacji. Ów deficyt kontaktów wpływa więc na wybrakowanie łańcucha wiary, która przez dojrzałe świadectwo życia dziadków mogła być przekazana młodemu pokoleniu. Wsparcie ze strony seniorów jest niezwykle cenne, nie tylko z uwagi na kapitał ich życiowej i mądrości oraz religijnych doświadczeń, mogłoby okazać się ono niezbędne zwłaszcza w sytuacji, gdyby rodzice *generacji Z* nie byli w stanie, bądź nie potrafili przybliżyć swoim dzieciom Dobrej Nowiny. Kluczem do efektywnego przekazu wiary jest nade wszystko autentyczność dorosłych, bowiem często postawy religijne, które rodzice wpajają młodzieży nie są respektowane przez nich samych⁴⁰. Wykazana powyżej zależność nie ukazuje całego uniwersum problematyki przekazu wiary w rodzinie, ale przybliżyła nade wszystko jak drastycznej redefinicji poddano tradycyjny model wychowania w rodzinie i jak znacznej intensyfikacji muszą zostać poddane działania pastoralne,

³⁷ W. Pieja, *Czy wizja małżeństwa i rodziny papieża Franciszka ujęta w Amoris Laetitia może być pastoralną kontynuacją encykliki Pawła VI „Humanae vitae”*, „Teologia i Człowiek” 2022, t. 1/57 s. 68.

³⁸ Benedykt XVI, *Testament duchowy*.

³⁹ G. Suchodolski, *Kazanie z archikatedry św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty – 3 lipca 2022*.

⁴⁰ S. Cierpiak, *Chodźmy razem budować kościelną wspólnotę*, „Społeczeństwo. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła” 2022, t. 32/1, s. 77.

aby w zrelatywizowanej rzeczywistości dotrzeć do młodych z przekazem Ewangelii. Rodzina stanowi więc ciągle aktualny klucz do efektywnego przekazu wiary, ponieważ mimo redefinicji jej struktury i zachodzących w niej relacji, rodzina, nie tylko w Polsce, nadal jest figurą odniesienia dla współczesnej młodzieży⁴¹.

8. Katecheza szkolna

Ostatnim, nie mniej istotnym punktem niniejszego wywodu jest problematyka przekazu wiary osobom z *generacji Z* w ramach katechezy szkolnej. To właśnie lekcje religii w szkołach są płaszczyzną pozwalającą na spotkanie ludzi młodych z wiarą, mającą swoje umocowanie w rozumie. W realiach roku duszpasterskiego 2022/2023 religia staje się przedmiotem, który cieszy się zmniejszonym zainteresowaniem ze strony uczniów. Katecheza szkolna, mimo ogromnego potencjału jaki w niej drzemie, nie spełnia jednak nadziei, które były w niej pokładane w okresie jej powrotu do placówek oświatowych. Należy zauważyć, iż w tej materii zatracono entuzjazm, nie podejmując ryzyka wiary i dawania z siebie wszystkiego⁴². Owocne realizowanie poszczególnych funkcji katechezy jest utrudnione z uwagi na brak właściwych fundamentów wiary położonych w środowisku rodzinnym, a także na wizerunek Kościoła i Jego postrzeganie przez młodzież, która podlegając przyspieszonym procesom sekularyzacji odsuwa się od głoszonej przez Oblubienicę Chrystusa nauki moralnej. Globalne zmiany w postrzeganiu rzeczywistości przez młodzież wymagają nowoczesnej ewangelizacji i katechizacji, które są w dużej mierze zależne od poziomu kompetencji katechetów⁴³. Czterdziestopięciominutowe spotkanie w budynku szkoły jest dla wielu katechetów ambitnym wyzwaniem, bowiem młodzież, obcująca w środowisku wirtualnym z profesjonalnie przygotowanymi treściami multimedialnymi, wysoko stawiając poprzeczkę swoich wymagań, oczekuje przekazania im treści charakteryzujących się przede wszystkim bardzo dobrą jakością. O ile kształcenie współczesnych katechetów obejmuje także rozwój ich multimedialnych kompetencji, o tyle część z już pracujących w zawodzie ma realne problemy z zaspokojeniem oczekiwań swoich uczniów, usiłując tym samym posiłkować się metodami i pomocami, które nie przystają do dzisiejszych czasów, bowiem z uwagi na przyspieszone tempo rozwoju technologii i społeczeństw, mogą dziś zostać uznane za niezrozumiałe, bądź komiczne w swej archaiczności. Wydaje się, iż jednym z nielicznych sposobów na przeprowadzenie efektywnej katechezy z grupą wpisującą się w *generację Z*, jest wykorzystanie metod opartych na cyfryzacji oraz informatyzacji

⁴¹ L. Meglio, *I giovani, I giovani e il sacro. Un'indagine esplorativa nel basso Lazio nell'anno del Sinodo dei giovani*, „Annali di Storia Sociale ed Ecclesiastica” 2020, t. 4, s. 64.

⁴² Franciszek, Adhortacja *Christus vivit*. 25 marca 2019, p. 37.

⁴³ A. Zellma, *Formacja katechetów – inspiracje Dyrektorium o katechizacji*, „Studia Warmińskie” 2021, t. 58, s. 286.

form przekazu. Trzeba więc wejść w przestrzeń, w której młodzież czuje się jak w domu, aby tam odnaleźć ich otwartość oraz zaskarbić sobie ich zaufanie, poprzez cierpliwe towarzyszenie doprowadzić ich do odkrycia osobistego, życiowego projektu⁴⁴. Wymaga to jednak stałego podnoszenia swoich kompetencji, nabywania nowych umiejętności i wiedzy, którą będzie można wykorzystać w przygotowaniu i prowadzeniu katechezy. Niestety, nierzadko katecheza szkolna jest traktowana jako przykry obowiązek, zarówno przez jej uczestników, jak i samych prowadzących. Wydaje się, że punktem wyjścia w wykorzystaniu potencjału katechezy w szkole jest nawrócenie pastoralne. Tylko przez przeprowadzenie właściwej redefinicji priorytetów i odnalezienie nowego zapału do głoszenia prawd Ewangelii młodemu, można zbudować w katechetach właściwą motywację do działania, bez której niemożliwe będzie gorliwe pełnienie przez nich powierzonych zadań. Katecheza jest więc nie tyle elementem edukacji, co przede wszystkim szansą na rozumowe przedstawienie prawd wiary, szansą z pastoralnej perspektywy niezwykle cenną, bo otwierającą możliwość wzajemnego dialogu z młodymi.

9. Wnioski końcowe

Podjmując próbę konkluzji, należy stwierdzić, iż *generacja Z*, mimo pozornej jednolitości nie ma charakteru homogenicznego, ale w swojej istocie jest heterogeniczna, łączy bowiem ludzi różnych poglądów i wartości. Mimo, iż współcześnie zmniejszeniu uległa rola niektórych form wyrażania wiary przez dzisiejszą młodzież, należy zdecydowanie odrzucić twierdzenie, jakoby młodzi ludzie nie mieli żadnych doświadczeń religijnych, ani też nie interesowali się duchowością⁴⁵. Przedstawiona w niniejszym artykule problematyka *generacji Z* wskazująca na jej słabe strony pozornie może wydawać się subiektywna. Jest ona jednak efektem przeprowadzenia wywodu w duchu właściwego nauce krytycyzmu, niezbędnego w procesie badawczym, mającym doprowadzić do sformułowania konkretnych i prawdziwych, opartych na merytorycznym podłożu wniosków. Nie należy uznawać, iż ludzie młodzi są dziś jednoznacznie przeciwni Kościołowi, należy jednak dostrzec, iż badania socjologiczne jasno wskazują na drastyczne obniżenie poziomu udziału młodzieży w praktykach religijnych, co samo w sobie winno mieć alarmujący charakter, stanowiąc punkt wyjścia do pilnej intensyfikacji działań duszpasterskich. W tym kontekście należy zdecydowanie odrzucić mylne twierdzenie, jakoby, wobec przytoczonego w artykule obrazu młodzieży i przywołanych problemów, młodzież nie stanowiła już

⁴⁴ M. Adamski, *Katecheza w świecie cyfrowym. Inkulturacja i język w kulturze cyfrowej*, „Studia Katechetyczne” 2021, t. 17, s. 243.

⁴⁵ M. Oleksowicz, *Młodzież a duchowość?*, „Studia Pelplińskie” 2022, t. 56, s. 333.

nadziei Kościoła, jak wielokrotnie nazywał ją św. Jan Paweł II⁴⁶. Mimo silnych uwarunkowań kulturowych i społecznych, jakie nie sprzyjają ewangelizacji, należy dążyć do jej prowadzenia wobec *generacji Z*. Dążenie to nie może mieć jednak wymiaru wąskotorowego, ale musi mieć rozbudowany charakter, wyróżniający się wzajemną komplementarnością działań duszpasterskich. Podmiotem proponowanych działań należy uczynić przede wszystkim środowiska rodzinne, a więc rodziców

Wydaje się, że punktem wyjścia w wykorzystaniu potencjału katechezy w szkole jest nawrócenie pastoralne. Tylko przez przeprowadzenie właściwej redefinicji priorytetów i odnalezienie nowego zapału do głoszenia prawd Ewangelii młodym, można zbudować w katechetach właściwą motywację do działania, bez której niemożliwe będzie gorliwe pełnienie przez nich powierzonych zadań.

młodych ludzi z *generacji Z*. Wydaje się, iż prowadząc w ramach praktyki teologii pastoralnej szczegółowej duszpasterstwa specjalistyczne, w Kościele zapomniano o wzajemnych zależnościach między poszczególnymi pokoleniami i środowiskami. Dotarcie z Ewangelią i jej właściwe zaszczepienie rodzicom, poprzez świadectwo będzie miało bezpośredni wpływ na wiarę młodzieży, zaś zintensyfikowany przekaz Dobrej Nowiny dzieciom umożliwi położenie fundamentów pod pogłębienie formacji duchowej na dalszym etapie. Skuteczne duszpasterstwo młodzieży nie może być więc jedynie skierowane do ludzi młodych, ale właściwie zaplanowane winno mieć szerszy zakres. Wydaje się, iż tak postrzegana komplementarność działań jest jednym z podstawowych wyzwań stojących przed duszpasterstwem praktycznym w Polsce. Wśród innych perspektyw wymagających pogłębionej refleksji należy także wymienić pilną potrzebę podniesienia jakości katechezy szkolnej oraz aktualizację wykorzystywanych w niej metod w duchu informatyzacji i wychodzenia z przekazem wiary w uniwersum cyfrowego kontynentu⁴⁷. Należy wreszcie zaznaczyć, iż pilna konieczność nawrócenia pastoralnego wydaje się być odpowiedzią na pozostałe problemy duszpasterstwa młodzieży, bowiem to właśnie nakierun-

⁴⁶ M. Ostrowski, *Młodzież w oczach papieża na podstawie przemówień podczas Światowych Dni Młodzieży*, „Polonia Sacra” 2016, t.45/4, s. 5.

⁴⁷ Benedykt XVI, *Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, 24 stycznia 2009.

kowanie działań na obecność kapłanów w życiu młodzieży oraz stałe wspieranie w przeżywaniu okresu młodości, pozwoli na dokonanie redefinicji duszpasterstwa młodzieży, które od schematycznej, nieco spłyconej akcyjności, będzie mogła przejść do indywidualnego towarzyszenia członkom *generacji Z* na drogach poszukiwania sensu, odnajdywania wiary, a wreszcie pogłębienia relacji z Jezusem Chrystusem.

Bibliografia

- Adamski M., *Katecheza w świecie cyfrowym. Inkultracja i język w kulturze cyfrowej*, „Studia Katechetyczne” 2021, t.17, s. 119-246, DOI <https://doi.org/10.21697/sk.2021.17.?.>
- Akonom J., *Kościół katolicki w Polsce wobec wyzwań XXI wieku*, w: Jędrzejewska J., Maciąg K., (red.) *Wyzwania i problemy społeczeństwa XXI wieku. Tom 2*, Lublin 2021 s. 139-147.
- Baniak J., *Małżeństwo i rozwody w świadomości młodzieży polskiej przełomu XX i XXI wieku w świetle badań socjologicznych*, „Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie” 2021, t. 28, s. 287-310. DOI 10.18276/skk.2021.28-14.
- Baniak J., *Socjologiczne ujęcie zjawiska religii, religijności, duchowości i nowej duchowości*, „Konteksty Społeczne” 2021, t. 2/18, s. 54-110. DOI 10.17951/ks.2021.9.2.54-110.
- Bednarczyk R., *Odnowa katechezy wobec ewangelizacji i nawrócenia duszpasterskiego*, „Studia Katechetyczne” 2021, t. 17, s. 189-204. DOI 10.21697/sk.2021.17.12.
- Benedykt XVI, *Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, 24 stycznia 2009.
- Benedykt XVI, *Testament duchowy*, <https://www.vaticannews.va/pl/watykan/news/2023-01/testament-duchowy-benedykta-xvi.html> (dostęp 2.01.2023).
- Boguszewski R., Bożewicz M., *Religijność i moralność polskiej młodzieży – zależność czy autonomia?*, „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła” 2019, t. 4/62, s. 31-52. DOI 10.31743/zn.2019.62.4.02.
- Bortkiewicz P., *Służebnica Boża Anna Jenke-apel o męstwo. Współczesne implikacje*, „Premisla Christiana” 2020/2021, t. 19, s. 57-68.
- Cierpiak S., *Chodźmy razem budować kościelną wspólnotę*, „Społeczeństwo. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła” 2022, t. 32/1 s. 70-84.
- Czaja A., *Słowo wstępne*, „Program duszpasterski dla Kościoła w Polsce na rok 2022/2023”, <https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2022/11/Wierze%20i-w-Ko%20C3%9B%20C5%82-Chrystusowy-wst%20i-za%20C5%82o%20C5%BCenia.pdf> (dostęp 6.12.2022).
- Danecki J., *Potrzeba Formacji katechetów*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2022, t. 3/87, s. 99-108.
- Draguła A., *Apostaci i Zacheusze*, „Więź”, 8 listopada 2022, <https://wiez.pl/2022/11/08/apostaci-i-zacheusze/> (dostęp 6.12.2022).
- Franciszek, *Adhortacja Christus vivit*, 25 marca 2019.
- Grabiec T., *Struktury sakramentalne Kościoła w budowaniu pokoju na świecie. Koncepcja sakramentalnego firewalla*, „Społeczeństwo. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła” 2022, t. 32/2, s. 26-40.
- Jastrzębski, J., *Rodzina Bogiem silna według Prymasa Tysiąclecia*, „Studia Włocławskie” 2022, t. 24 s. 330-365. DOI <https://doi.org/10.52404/ttnwloc.stwl.24.17>,
- Krasucka A., *Rodzice czy państwo – kto pełni większą rolę w procesie wychowania?*, „Studia nad Rodziną” 2019, t. 52-53-54/2-3-4, s. 51-59, DOI 10.21697/snr.2019.52-53-54.2-3-4.05.
- Kubiak P., *Młodzież Polska ostatniej dekady w misji duszpasterskiej Kościoła*, Studia Gdańskie 2019, t. 45 s. 115-128. DOI 10.26142/stgd-2019-024.
- Księżak G., *Uwarunkowania psychologiczno-pedagogiczne i aksjologiczne młodzieży w okresie dorastania*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2022, t. 85/1, s. 72.

- Mastalski J., *(Nie)zdolność gimnazjalistów do owocnego przyjęcia bierzmowania*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie” 2017, t. 24, s. 243–255. DOI 10.18276/skk.2017.24-15
- Meglio L., *I giovani e il sacro. Un'indagine esplorativa nel basso Lazio nell'anno del Sinodo dei giovani*, „Annali di Storia Sociale ed Ecclesiastica” 2020, t. 4, s. 54–74.
- Myszka-Strychalska L., *Pokolenie koronawirusa jako spuścizna po pandemii COVID-19 (?) próba charakterystyki*, „Podstawy Edukacji” 2022, t. 15, s. 161–186. DOI <http://dx.doi.org/10.16926/pe.2022.15.12>
- Oleksowicz M., *Młodzież a duchowość?*, „Studia Pelplińskie” 2022, t. 56 s. 323–339. DOI <http://dx.doi.org/10.12775/SPLP.2022.019>.
- Ostrowski M., *Młodzież w oczach papieża na podstawie przemówień podczas Światowych Dni Młodzieży*, „Polonia Sacra” 2016, t. 45/4, s. 5–23. DOI <http://dx.doi.org/10.15633/ps.1924>.
- Panuś K., *Niepowodzenia kaznodziejskie*, „Studia Włocławskie” 2022, t. 24, s. 414–428. DOI 10.52404/ttnwloc.stwl.24.21.
- Paweł VI, Encyklika *Evangelii nuntiandi*. 8 grudnia 1975.
- Pawlina K., *JP2 Generation Phenomenon*, „The Person and the Challenges” 2012, t. 2/1, s. 135–146.
- Pawlina K., *Młodzież a chrześcijański system wartości*, w: *Młodzież i jej świat. Kościół i Ojczyzna* Sadowski R. (red.), Warszawa 2020, s. 10–20.
- Pawlina K., *Nauczanie Jana Pawła II a młodzież Europy* – wykład, od 3:46, <https://www.youtube.com/watch?v=uig7Gba935s> (dostęp 6.12.2022).
- Pawlina K., *Nowe pokolenie Polaków a kondycja rodziny*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2011, t. 5, s. 77–85.
- Pieja W., *Czy wizja małżeństwa i rodziny papieża Franciszka ujęta w Amoris Laetitia może być pastoralną kontynuacją encykliki Pawła VI „Humanae vitae”*, „Teologia i Człowiek” 2022, t. 57/1, s. 63–84. DOI <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2022.004>.
- Potoczny M., *Liturgiczna inicjacja młodzieży pokolenia „millenialsów plus. Perspektywy i próba akomodacji*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2021, t. 30/2, s. 11–23.
- Rosińska K., *Tematyka fake newsów światopoglądowych w polskojęzycznych mediach internetowych w okresie kampanii wyborczej w 2019 r.*, „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” 2021, t. 15, s. 33–63.
- Saisreya N. V., Mahesh, J., *Education of Generation Z: A Systematic Review and Research Directions*, „Proceedings of the International Conference on Best Innovative Teaching Strategies” (ICON-BITS 2021), DOI <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4027046>.
- Sfodera, F., Cain, L.N. Di Leo, A. *Is technology everywhere? Exploring Generation Z's perceptions of sustainable tourism in developing countries*, „International Hospitality Review”, Artykuł przed drukiem, DOI <https://doi.org/10.1108/IHR-05-2022-0025>.
- Sroczyńska M., *Religijne rytuały przejścia w środowisku młodzieży w latach 2009–2020. Perspektywa socjologiczna*, „Przegląd Religioznawczy” 2022, t. 284/2, s. 99–109. DOI 10.34813/ptr2.2022.9.
- Suchodolski G., *Kazanie z archikatedry św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty – 3 lipca 2022*, https://www.youtube.com/watch?v=_bSRHv37u2A od 19:32 (dostęp 13.01.2023).
- Szauer R., *Między dystansem a potrzebą. Stosunek młodzieży akademickiej do Kościoła i duchowieństwa. Studium socjologiczne*, „Przegląd Religioznawczy” 2020, t. 276/2, s. 129–145. DOI 10.34813/ptr2.2020.9.
- Szczodry M., *Młodzież w świecie uprzedmiotowionej seksualności. Wyzwanie moralno-duszpasterskie dla Kościoła*, „Teologia i Moralność” 2020, t. 15/1, s. 51–64. DOI 10.14746/tim.2020.27.1.04.
- Turner A., *Generation Z: Technology and Social Interest*, „The Journal of Individual Psychology” 2015 t. 71/2 s. 103–113, DOI <https://doi.org/10.1353/jip.2015.0021>.
- Tyburska M., *Dialog wiary z człowiekiem w popkulturze*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2013 t. 21 s. 295–312.
- Urbańska B., *Religijność młodych Polaków: ucieczka od religii czy od Kościoła?*, w: *Młodzi dorośli: identyfikacje, postawy, aktywizm i problemy życiowe* Skarżyńska K. (red.), Warszawa 2021, s. 37–51.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r.*, sygn. akt K 1/20 (Dz.U. 2021 poz. 175).
- Wysocka E., *Młode pokolenie w kulturze imagologicznej: wyzwania i zagrożenia rozwojowe*, „Dydaktyka Informatyki” 2019, t. 14, s. 11–29.

- Zellma A., *Formacja katechetów – inspiracje Dyrektorium o katechizacji*, „Studia Warmińskie” 2021, t. 58. DOI 10.31648/sw.6337286.
- Żarczyńska-Dobiesz A., Chomątowska B., *Pokolenie „Z” na rynku pracy – wyzwania dla zarządzania zasobami ludzkimi*, „Prace naukowe Uniwersytetu ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, t. 350 s. 405-415. DOI 10.15611/pn.2014.350.36.
- Żądło A., *O bierzmowaniu z inspiracji Programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce na rok 2017*, „Liturgia Sacra” 2018, t. 24/1, s. 145–172. DOI 10.25167/LitS/24(2018)1/145-172.

Biogram autora

Jakub Akonom – doktorant w Akademii Katolickiej w Warszawie. E-mail: jakon299@gmail.com. ORCID 0000-0002-3959-9183